

СТАРА БЕЖАНИЈА, ОСТРУЖНИЦА, ГАЛОВИЦА

(Одломак из необјављеног романа)

Случај је хтео да се после четрдесет година настаним у блоку на Новом Београду, баш близу тог дворишта у Старој Бежанији где сам са братом, сестром из првог очевог брака и са родитељима живео шездесетих година, чекајући у реду да социјализам одлучи шта ће са нама да ради.

Новцем којим смо располагали жена и ја купили смо највећи стан од свих који су нам нуђени. Нисмо марили што се налазио на петнаестом спрату. Скрасио сам се баш тамо где моји родитељи нису. Кад смо ми ту живели, ниједног од тих стамбених блокова све до Саве није било, сем пешчаних дина, а неко каже да је било и винограда. Ту су негде, од Бежаније ка Сурчину, после Битке за ослобођење Београда октобра 1944. масовно стрељани немачки заробљени војници, а мало даље на Лединама, 1941, Јевреји.

У близини, поред старог Београдског аеродрома, изграђена је фабрика трактора у којој је мој отац радио. На фотографији са дивље плаже „Бомбај” на Сави отац у слип купаћим гаћама у десној руци држи мог брата, а у левој мене. Ошишани смо до главе. То је једина фотографија из времена нашег живота у Старој Бежанији.

Ту у близини, такође у једном од дворишних станова иза високе непрозирне, катраном офарбане дашчане оgrade, живела је и моја тетка Радмила, у изнајмљеној соби, пошто се развела од лудог Глише, одбијајући да оде код Стеве Босанца у Канаду пре него што се оженио. Он јој је слао разгледнице Торонта у боји, које је волела да ми, као дечаку, показује, и на којима Торонто још није имао тако високе зграде као данас. И ја бих много касније, кад сам је обилазио у соби у Студентском граду где је живела и радила, жалио што није код њега отишла јер је веровала да ће у социјализму бити боље, а он је на наше очи ишчезавао, њу изневеривши, а мене не приметивши. И кад су јој на крају понудили стан на четвртм спрату без лифта, она је одбила понуду, надајући се неком с лифтом, јер је већ била стара.

И баш кад сам хтео да је упознам са својом женом и отишао, после Божића, пред њена врата у извидницу, жена у ходнику са цогером у рукама ми је рекла да се два дана раније обесила о кваку у собици, јер је била оболела од параноје, а ја то нисам довољно озбиљно схватио, или нисам желео да... видим, иако сам је при последњим сусретима затицао како шета са тојагом испред врата и шалио се на њен рачун. Било је то претпоследње године двадесетог века. Месецима нисам одлазио код ње јер сам имао нову девојку којом сам се убрзо оженио, а она је волела ону стару.

Нисам испрва могао да прихватим помисао да је извршила самоубиство на такав начин и отишао сам у станицу полиције у Улицу 29. новембра да се распитам о околностима смрти. Ушао сам у собу где су двојица полицајаца у цивилу седела и играла шах.

– Све је ту чисто – рекли су ми – типично самоубиство вешањем о кваку.

До тада нисам ни чуо за такав начин самоубиства. Нисам могао да поднесем помисао како моја тетка доноси такву одлуку. Како је сама болест није омела да осмисли и изврши такво самоубиство? – питао сам се. Један живот у њој није могао да поднесе онај други. Одакле смисао живљења може доћи када смо га већ изгубили?

Док сам, лагано подижући главу ка њима на крају сваког постављеног питања, инсистирао да ми детаљније објасне околности смрти и резултате увиђаја, они су ми, већ губећи стрпљење, одговарали у све краћим реченицама. У једном тренутку, док сам постављао питање, приметио сам да је један од њих извршио рокаду на погрешну страну.

Изашао сам у сиви зимски дан, тумарао улицама града у којем се нечија срећа може остварити само на рачун среће другог.

Смрћу моје тетке завршила се једна епоха. Плакао сам данима и моја жена је годинама понављала како ме никада није видела тужнијег. Таст је, да ме утеши, рекао како највише воли оне који сами себи пресуде.

Људи се нису разродили у социјализму, мада је то још онда почело, него након његове пропасти, деведесетих, кад их је беда натерала да окрену главу једни од других. Посећивао сам своје рођаке по очевој линији, полусестру остављену с два дечака да се о њима брине и моје две тетке, усамљене и туберкулозне, али поносне и горде.

С фамилијом је договорено да се постарам о подизању споменика за тетку-самоубицу. Они су, отац и туберкуозна тетка, инсистирали да се на споменику испише како га подижу најмилији, а ја да се не напише ништа. Брат је био час на једној, час на другој страни. Расправа је дуго трајала, нисам попуштао:

– Хоћете ли ви из свог цепа платити споменик? – питао сам.

– Нећете – одговарао сам уместо њих.

Месецима сам у плавој коверти у унутрашњем цепа сакоа носио теткин новац од последње пензије и новац који је држава покојницима у то време намењивала за погребне услуге. Вадио сам га из плаве коверте из цепа и трошио, а кад примим плату, фонд допуњавао. Уживао сам у томе да се крећем около с тетким новцем. Иначе сам био навикао да ми стално, иако је скромно живела, кад бих је обилазио, на расанку даје новац. Али једне ноћи сам уснио како се тетка придиже из плитког гроба са уздигнутим кажипрстом и опомиње ме како морам подхитно да јој подигнем споменик.

Сутрадан сам га наручио, бели мермерни крст, да могу лако да нађем парцелу на Бежанијском новом гробљу.

Месец дана након сахране отишао сам у Саборну цркву распитујући се да ли постоји могућност да се тетке одржи опело. Рекли су ми да после шест месеци од смрти покојнице патријарху напишем руком писану молбу и да ће патријарх онда одлучити.

Молбу патријарху Павлу писао сам у омањој просторији зграде порте Саборне цркве, трудећи се да ми се крајеви редова не подижу, што ми се иначе често догађало, чак и када сам писао на каро папиру.

После шест месеци, поред белог мермерног крста у врелом јулском подневу, чекао сам свештеника. Појавио се крај теткиног гроба са дежмекастим ђаконом у црном цивилном оделу. Говорио је ијекавицом. Изашли су из новог црног „фолксваген голфа”. Зачудио сам се када сам видео да излазе из новог аутомобила. У мом сећању свештеници, као и читава црква, живели су скромно.

Кад је завршила основну школу, сестру је отац *врашио* мајци, а ми смо се из Бежаније преселили у мали индустријски град у унутрашњости где је отац добио посао и изградио кућу. Обично се људи из мањих села у веће градове, а ми смо се из највећег града у земљи преселили у мали. Брат и ја смо касније због тога жалили и питали се зашто су родитељи тако одлучили. Из нужде, вероватно, а тако је било боље, као да је мајка одговарала. Отац је плаћао алиментацију кћерки, а за осамнаести рођендан купио јој је златан прстен.

Мајка није волела очеве сестре јер су оне, одувек сам тако мислио, више волеле његову прву жену.

Тек кад је мајка умрла, сазнао сам да је и она била у браку. Много касније се-тио сам се призора како ми показује црно-беле фотографије из младости, говорећи ко је ко. Када би дошла до две-три групне на којима се исти младић појављује, мајка би накратко заћутала. Ни данас не знам зашто су то крили од мене. Брат ми је после мајчине сахране рекао:

– Шта, ти ниси знао!?

Увек би ми се јавио идентичан осећај нелагодности при помисли да се од мене крију породичне тајне, све док нисам схватио да су моје најцрње слутње о људима и свету заправо утемељене, али да човек то не може прихватити и да мора веровати у чуда, у срећан исход, онај који се тек после много преврата покаже као срећан.

Када размишљамо о догађајима и фазама сопственог живота, ми их сукцесивно себи представљамо, а они су се заправо често одвијали истовремено. Притом су се последице и узроци преклапали и сударали, а нама је тешко да то схватимо и прихватимо. Збрка настаје кад се упитамо: кад и како се заиста нешто збило? Шта се истовремено догађало поред мене и у мени?

Нешто ме тера да умножавам сабласти у себи, уместо да их уклањам. Покушај очишћења није самозаборава, већ сусрет с тамним и немилим местима у себи, поред којих су и најсветлија и најмилија. Заборављајући лошег себе, заборављамо и оног доброг, све док не стигнемо на пустару, сами.

Знам да не могу разумети одлуке које сам доносио, само желим да се враћам у тренутке кад сам их доносио.

Не, нећу заборављати, или ћу, сећајући се још једном, заборавити.

Пригрлио сам лутање кроз простор, сопствену прошлост и историју, и то више због осећања готово физичког задовољства, а не због саме воље за сазнањем како се, шта и где догодило. Сладострасно поредим туђе успоне и падове са сопственим, заклињања и изневеравања, веру и неверу.

Осећао сам како ми прихватање пораза изоштрава ум.

Људима које сам сретао представљао сам себе онолико колико сам хтео. Нисам пристајао да будем брат, ортак, бураз, друг. Пролазећи касније поред места где сам се заустављао, чудило сам се како је уопште било могуће да тамо тако дуго останем.

Али, био сам и видео сам. Моје биће населило се у људима разних фела и ја га сакупљам, састављам, иако су неки мртви, неки болесни и сенилни, а неки промењени до непрепознатљивости. На мрежама хвале оно што је давно у нама изгорело, презрено: *The Cult*, *The Clash*, Боувија, U2.

– Јесте – као да их чујем да кажу – али они сада имају историјску вредност.

– Уосталом, ниси ни ти веран!

– Верна је моја рерна – рекао би Вујица Решин Туцић.

У лутањима интернетом престао сам да бринем колико ћу се далеко удаљити од теме која би ме иницијално заинтересовала и да ли ћу моћи и да ли ћу желећи да јој се вратим. Документи су се множили, час сам их бесомучно копирао у своју меморију, час увиђао како је то бесмислено, јер је увек доступно. Ненавикнут на даривања, плашио сам се да ми их интернет у једном тренутку не ускрати. Желео сам да излазим и да се удаљавам од себе, као космонаут од брода, и да се себи враћам са новим, дубљим знањем о свету и времену.

На Јутјубу сам преслушавао кубанску трову и салсу, аргентинске милонге, музику златног доба југословенске естраде. У том свету који је паралелно постојао с оним владајуће класе, којој сам и не знајући припадао, одвијале су се драме живота, љубави, потлачености, обликовао се ресантиман одгурнутих. Идентитет који су доносили из села је, заједно са сеоским пејзажом, трагично нестајао, а нови, који им се наметао начином живота у градовима, нису могли докраја да прихвате. Подршку нису имали. У том свету се није живело слободније него у мом, али су се слободније изражавала осећања.

Нису били захваћени вестернизацијом. У идеале социјализма нису веровали. Кафане су биле њихови храмови. Ту су се, уз песме у којима је оживљавао напуштени крајолик, исповедали, кајали, жалили и плакали. На концертима, свадбама, на породичним слављима и вашарима доживљавали су литургијско јединство, а ми смо понекад, опијени, саучествовали у томе. Пара нису жалили.

Сада сам у положају у којем су они били, у полуилегали, само што у будућности нећу зарадити милионе.

– Ти свакоме завидиш, сви су нешто добили, сви су награђени, једино ти ниси – каже ми жена – не можеш тако да живиш!

– Шта је лоше у томе да желиш да будеш неко други, да се осетиш као други, па зар томе не служи читава култура?

– Не помишљаш да су твоје представе о тим другим људима, којима завидиш, само њихова спољашња слика. Они сви, листом, завиде неком другом на његовој спољашњој слици.

– Лакше ми је када пожелим да се осећам као они. Једноставно, пожелим да негде одем, негде где могу да пронађем своје. Укратко, усамљен сам.

– Фуј, за кога сам се ја удала!

Заједно с певачима и певачицама и ја сам певао, ујутру, преко дана, увече. Дете, студенткиња музичке академије, вртела је главом. Жена ми се с временом придружила.

– Ти си луд, заразиш ме ујутру и цео дан на послу одзвања ми у глави та музика! *Долешће бели јолуб једне зоре рааане, јолубици шшо ја чека да улейша дааане...*

- То значи да ти се свиђа.
- Свиђа ми се.
- Сад знаш, осећаш како је њима било.
- Знаш шта, луд си, али те волим.

Посебно одушевљење код моје жене изазивало је свирање на ваздушној хармоници.

Знао сам да више не могу изаћи из лавиринта. Уживао сам у покушајима повратка у тренутке посртања. Да ли сам у неком од њих могао поћи на другу страну? – питао сам се.

Бог је учинио да дођем до овог места, да стекнем што сам стекао. Када ме неко пита или када замишљам да ме пита шта поседујем, оклевам да одговорим. Више је оног невидљивог, а опет, морам бити у стању да у таквом богатству уживам, да га као спахија на коњу или пешице обилазим.

Понекад се лепота света која је у мени нашла уточиште повуче на периферију и остави ме да се рвем са старачком пакошћу, себичношћу дечака, после којих би изнова наступили епифанијски тренуци уживања у иметку.

Човек је увек на губитку, записано је. Али прихватање губитка јесте добитак.

Дивље градње на Новом Београду од свих општина у атару београдском најмање има. Последњих двадесетак година приобаље – од краја Савског кеја у Блоку 45, између обале, насипа и бициклистичке стазе на њему, па све до Остружнице – на дивље су населили нови власници, међу којима су и државни службеници (ако државу можемо рачунати као старог власника). Наводно ничији простор, између реке и насипа, привукао је и нову класу.

За разлику од других дивљих насеља у Београду која су градили они који ни-су имали довољно новца да се регуларно скуће, да купе стан или изграде кућу, на поменутом приобаљу су викендице на стубовима подигли они који имају вишак новца и везе у разним градским управама, било да су корумпирани чиновници или су имали такозване партијске везе. Већина викенд-кућа је изграђена од чврстог материјала на бетонским стубовима. Велики део шуме између обале и насипа је искрчен.

Ту се од почетка деведесетих у таласима насељавала нова класа, брзо потиснувши староседеоце, откупивши њихове кућице и парцеле, засадивши траву и подижући куће из снова. Партије на власти које су се смењивале нису имале храбрости да се упусте у борбу са власницима кућа и сплавова. Брзо су губиле веру у исход и успех реформи за које су се пре избора залагале. Власници су задржавали везе које су развили и ширили привилегије и поседе поткупљујући и кварећи функционере нове власти, а понеке и примајући у своје друштво, које опстаје мимо политичких промена и закона. Неки су се истовремено заштитили и криминалним и политичким везама.

Чини се да је тај процес незаустављив. Настављено је са изградњом неколико километара иза Остружничког и старог немачког железничког моста.

Насип је подигнут како се Сава не би прелила у сремску равницу на којој је после рата изграђен Нови Београд. Садња стабала уз реку такође је била део плана осигурања насеља од водене немани.

Годинама су на почетку бициклистичке стазе према Остружници, на крају Блока 45, знак за забрану саобраћаја за моторна возила и металну рампу преко ноћи уклањали власници викендица, а преко дана су их опет радници комуналног предузећа постављали. Притисак инвеститора дивље градње постао је с временом превелик, те су саобраћајни знак и рампа коначно уклоњени.

– Шта вреди закон ако га народ не подржава? – одговорио је бели Американац Французу Де Токвилу, који је у Америку дошао тридесетих година деветнаестог века да изучава њихов казнени систем, када га је овај испред биралишта питао због чега црнци не гласају када им закон то омогућује.

Саобраћајном полицајцу који ме је зауставио када сам аутомобилом сишао с насипа и бициклистичке стазе на аутобуску окретницу у Блоку 45, док је знак забране за моторна возила још увек одолевао, рекао сам:

– Где сте баш мене нашли да зауставите? Годинама сам возио бицикл или се шетао овим насипом и гледао како други возе аутомобиле по њему кршећи забрану. Сада сам први пут повео жену и ћерку да им покажем стазу где сам некада возио бицикл. Да л' и ове друге заустављате, или они имају неке посебне дозволе?

– Немојте тако, господине.

– Реците ми, молим вас, да ли овим путем смеју да се крећу аутомобили или не смеју? Видим и ја да стоји знак... Чије су то куће тамо поред воде, ко им је дао дозволе и откуд им паре?

– Откуд ја знам, господине... Ту су и наши командири – нешто тишим гласом каже полицајац – подигли викендице, па их ти сад казни, или њиховог комшију тамо с којим пеку роштиљ заједно. Ко зна ко је све ту куће подигао. Пријатан дан вам желим.

Возачи у лимузинама и циповима пребрзом вожњом терају бициклисте и пешаке да се склоне са стазе на насипу, преко уског ивичњака, на траву или у блато. Асфалтна стаза није предвиђена за аутомобилски саобраћај, осим за возила комуналних служби, па један од два аутомобила, када долазе из различитих смерова, мора застати. С временом су ивичњаци деформисани; настала су удубљења поред њих у којима се накупи вода, па се на стазу наноси блато.

Због релативно густог саобраћаја бицикл не може да се вози безбрижно као за време Слобе, деведесетих, а и асфалт је на стази пропао, те ја више по њему бицикл не возим, а волео бих.

– Зар у социјализму не треба сви да се скуће, зар успешни радни човек не заслужује да има и кућу за одмор!

Такво тумачење права радног човека, једном изречено и прихваћено, пробуђило је у људима похлепу и учинило их притворнима, спремним да се јавно залажу за једно, а да зарад сопственог интереса чине друго. У књизи *Полеђи наше младости* Александар Зиновјев је написао како је стаљинизам био природна реакција државе на појаву неједнакости у Совјетском Савезу.

Наручио сам да се бели мермерни крст моје тетке очисти, уклесана слова и бројеви попуне бојом, да се наспе земља и учврсте мермерне ивице. Још се за врсту траве и цвећа нисам одлучио. Она је мој род, она ми недостаје.

Руше се старе сеоске куће у Војвођанској улици и подижу нове зграде. Ограде премазане катраном давно су иструлиле. Јендеци којих сам се плашио кад сам се касно ноћу аутомобилом враћао кући, затрпани су. По три траке с обе стране улице и излаз на сва три ауто-пута. Свеједно, становници Старе Бежаније, блокова и околних насеља и даље паркирају аутомобиле поред цркве у време литургије и празника. Обичај надвладава закон.

Више се не осећа мирис стаја и свињаца смештених у дубоким двориштима испод Бежанијске косе. С Ледина из пржионице зими, када је ваздух чист, допире повремено мирис пржене кафе. На Лединама према Сурчину расте, лево и десно од Сурчинске улице, *Chinatown*, надире према граници с аеродромом.